

Amaterski puhački orkestri u Hrvatskoj kao poticaj glazbenom obrazovanju mladih

Leš, Kristijan

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Music / Sveučilište u Zagrebu, Muzička akademija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:116:796451>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-10-22**

Repository / Repozitorij:

[Academy of Music University of Zagreb Digital Repository - DRMA](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU MUZIČKA AKADEMIJA

VII. ODSJEK ZA DUHAČKE INSTRUMENTE

KRISTIJAN LEŠ

AMATERSKI PUHAČKI ORKESTRI U
HRVATSKOJ KAO POTICAJ GLAZBENOM
OBRAZOVANJU MLADIH

DIPLOMSKI RAD

ZAGREB, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU MUZIČKA AKADEMIJA

VII. ODSJEK ZA DUHAČKE INSTRUMENTE

AMATERSKI PUHAČKI ORKESTRI U
HRVATSKOJ KAO POTICAJ GLAZBENOM
OBRAZOVANJU MLADIH

DIPLOMSKI RAD

Student: Kristijan Leš

Mentor: dr. sc. Jelka Vukobratović, asist.

Ak.god. 2020./2021.

ZAGREB, 2021.

DIPLOMSKI RAD ODOBRILO MENTOR

dr. sc. Jelka Vukobratović, asist.

Potpis

U Zagrebu, 4.6.2021.

Diplomski rad obranjen ocjenom _____

POVJERENSTVO:

1. dr. sc. Jelka Vukobratović, asist. _____
2. red. prof. art. Marina Novak _____
3. izv. prof. art. Bánk Harkay _____

OPASKA:

RAD JE DOSTAVLJEN ZA POHRANU KNJIŽNICI MUZIČKE AKADEMIJE

ZAHVALA

Ponajprije, veliku zahvalnost dugujem svojoj obitelji koja me pratila na mome glazbenom putu i čija mi je podrška pomagala da nastavim svoje obrazovanje.

Također zahvaljujem svojim profesorima koji su me tijekom cijelog obrazovanja usmjeravali i pružali mogućnost da rastem i razvijam se kao kvalitetan glazbenik. Posebnu zahvalnost dugujem mentorima prof. art. Šimi Vuleliji koji me usmjeravao na mom glazbenom putu te asist. dr.sc. Jelki Vukobratović koja mi je pomogla pri izradi diplomskog rada.

Na kraju, zahvalio bih svim prijateljima i osobama koje su me bodrile tijekom mog obrazovanja i pomogle mi u svim teškim trenucima te na različite načine iskazivale podršku bez koje ne bih danas bio ovdje.

SAŽETAK

Glazbeni amaterizam uključuje bavljenje kakvom djelatnošću izvan profesionalnih obveza, a radi osobnoga zadovoljstva, druženja i slično te je sveprisutan i rasprostranjen diljem Hrvatske. Kako puhački instrumenti imaju bogatu i dugu prošlost te izrazito važnu ulogu u svijetu glazbe, muziciranje na njima prisutno je kroz povijest te danas vidljivo i u obliku amaterskih puhačkih orkestara. Njihova rasprostranjenost po cijeloj Hrvatskoj kao i snažan utjecaj na glazbenu kulturu zajednice ostavlja važan utjecaj na glazbeno obrazovanje mladih što je i tema ovog diplomskog rada. Osim korištenja literature koja se bavi razvojem glazbenog amaterizma u Hrvatskoj općenito, provedeno je i istraživanje među velikim brojem glazbenika koji sudjeluju u radu amaterskih puhačkih orkestara te ispitano na koji je način i u kojoj mjeri utjecao na njihov daljnji glazbeni razvoj. Kao izrazito važan segment u kulturnom životu lokalne zajednice, amaterski puhački orkestri svojim radom i različitim oblicima potpore nastoje pridobiti mlade na aktivno sudjelovanje te svoje djelovanje proširuju u okviru različitih sudjelovanja i gostovanja zbog čega se Hrvatska doista može pohvaliti bogatim kulturnim životom kroz glazbeni amaterizam.

Ključne riječi: glazbeni amaterizam, puhački orkestar, glazba, zajednica, kultura

SUMMARY

(Amateur Wind Orchestras in Croatia as a Boost to Youth Music Education)

The concept of musical amateurism includes doing activities outside of professional obligations, for personal satisfaction or socializing and is ubiquitous and widespread throughout Croatia. As wind instruments have a rich and long past and an extremely important role in the world of music, wind ensembles are present throughout history and today are most visible in the form of amateur wind orchestras. Their distribution throughout Croatia as well as their strong influence on the music culture of the community leaves an important influence on the music education of young people, which is the theme of this master's thesis. In addition to using literature that deals with the development of musical amateurism in Croatia in general, research was conducted among a large number of musicians participating in the work of amateur wind orchestras and examined how and to what extent it influenced their further musical development. As an extremely important segment in the cultural life of the local community, amateur wind orchestras, through their work and various forms of support, strive to get young people to actively participate and expand their activities within the framework of various participations and guest appearances, which is why Croatia truly boasts a rich cultural life through amateur music-making.

Keywords: musical amateurism, wind orchestra, music, community, culture

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. POVIJEST GLAZBENOG AMATERIZMA U HRVATSKOJ	6
Razvoj glazbenog amaterizma kroz razvoj Hrvatskog sabora kulture.....	6
Povijesni razvoj puhačkog orkestra.....	7
Povijesni razvoj puhačkog orkestra u Hrvatskoj	10
3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA PROVEDENOG MEĐU AMATERSKIM PUHAČKIM ORKESTRIMA U HRVATSKOJ	12
Uzorak ispitanika.....	12
Mjerni instrument	14
Način prikupljanja i obrade podataka	15
Rezultati istraživanja i rasprava	15
4. ZAKLJUČAK.....	20
5. LITERATURA	21
6. PRILOZI	22

1. UVOD

U ovome radu bavit ću se radom amaterskih puhačkih orkestara u Hrvatskoj kao sredstvom neformalne glazbene edukacije koja privlači sve veći broj mladih ljudi od kojih mnogi kasnije odluče nastaviti svoje glazbeno obrazovanje u glazbenoobrazovnim institucijama (glazbene škole, kasnije i muzičke akademije), a istovremeno služi i kao ozračje koje povezuje različite generacije i potiče članove na međusobnu kolegijalnost kroz muziciranje i poticaj za sudjelovanje u različitim kulturnim manifestacijama. Iako naizgled djeluju kao paravan za međusobna lokalna druženja, broj ovakvih orkestara uvelike se povećava u Hrvatskoj, posebice u manjim mjestima i gradovima koji orkestre njeguju kao svoje blago, a svake godine im se priključuje sve veći broj mladih te orkestri sudjeluju u mnogobrojnim kulturnim manifestacijama, podižući ljestvicu izvedbe na zavidnu razinu.

Prvi dio rada bavit će se općenitim razvojem glazbenog amaterizma u Hrvatskoj, ne samo u obliku orkestara već i zborova, udruga, kulturno-umjetničkih društava i sl. Objasnit će se načini na koje se provodi glazbena edukacija u takvim udrugama: na koji način se podučava nove glazbenike, tko ih poučava, kriteriji obrazovanja te sredstva kojima se raspolaže (primjerice, na koji način orkestar nabavlja instrumente za nove glazbenike i sl.). Osvrnut ću se ukratko i na razvijenost glazbenog amaterizma u pojedinim dijelovima Hrvatske.

Središnji dio rada bavit će se rezultatima istraživanja provedenim među članovima brojnih amaterskih puhačkih orkestara u Republici Hrvatskoj s ciljem razumijevanja u kojoj mjeri i na koje sve načine doprinose i potiču glazbeno obrazovanje mladih. Kroz istraživanje koje je provedeno putem ankete i razgovora, nastojat će se iz perspektive članova amaterskih puhačkih orkestara detaljnije saznati na koje sve načine orkestar utječe na njih, od glazbene naobrazbe, odabira instrumenta koji sviraju, atmosfere u orkestru, gostovanja i manifestacija te financijske potpore.

Završni dio rada sagledava širi društveni doprinos amaterskih orkestara u razvoju mladih glazbenika te društvene kompetencije koje se razvijaju kroz muziciranje i druženje među glazbenicima.

S obzirom na to da sam i sam svoje glazbeno obrazovanje započeo u jednom od mnogobrojnih amaterskim puhačkih orkestara (Puhački orkestar Mrzlo Polje) te poznajem mnoge koji su upravo zbog poticajnog okruženja u orkestru odlučili nastaviti glazbeno obrazovanje, pišem ovaj rad kako bih približio mladima iznimne i pozitivne mogućnosti (-i to ne samo glazbene već i društvene) koje se razvijaju kroz rad u ovakvom tipu muziciranja.

2. POVIJEST GLAZBENOG AMATERIZMA U HRVATSKOJ

Razvoj glazbenog amaterizma kroz razvoj Hrvatskog sabora kulture

Pojam *amaterizam* (franc. *amateurisme*, od *amateur*: ljubitelj) podrazumijeva bavljenje kakvom djelatnošću izvan profesionalnih obveza, a radi osobnoga zadovoljstva, druženja i slično. Glazbeni amaterizam rezultat je renesansne kulture u kojoj se napušta srednjovjekovna koncepcija umjetnosti kao manualne prakse, a izgrađuje nova u kojoj amatersko muziciranje postaje užitak po sebi kao otmjena i uzvišena razbibriga (Brozović, D., Kovačec, A., Ravlić, S. 1999).

Razvoj glazbenog amaterizma u Hrvatskoj je započeo osnivanjem građanskih glazbenih društava u 19. stoljeću. U tom su se periodu osnivali ponajviše pjevački zborovi, ali i puhački i tamburaški orkestri. Godine 1859. osnovano je u Karlovcu prvo pjevačko društvo „Zora“, 1875. je osnovan Pjevački savez Hrvatske koji je objedinjavao pjevačka društva i zborove. Taj će Savez biti klica za kasnije organizacije glazbenih amatera u Hrvatskoj. Značajno razdoblje u razvoju glazbenog amaterizma i prosvjećivanja u Hrvatskoj općenito započeo je nakon Drugog svjetskog rata gdje je izvršno tijelo bio Kulturno-umjetnički odsjek Ministarstva prosvjete Narodne Republike Hrvatske. Politika prosvjećivanja uključivala je podizanje opće kulturne i prosvjetne razine stanovništva te se od 1947. godine započelo s organiziranim provođenjem osnovnog obrazovanja odraslih. U tom razdoblju rijetki gradovi u Hrvatskoj imali su kulturni amaterski život te su kulturno-prosvjetna društva bila jedini nositelji prosvjećivanja i kulturnog života općenito iz kojih se kasnije uz pomoć brojnih kulturnih institucija, umjetničkih udruženja, novina i časopisa stvarao glazbeni amaterizam u Hrvatskoj.

Savez kulturno-prosvjetnih društava Hrvatske 1949. godine usvaja osnovni plan i program s ciljem nastavka osnivanja kotarskih i gradskih saveza kulturno-prosvjetnih društava. Ne samo da se bavio problemima kulturno-prosvjetnog rada već je okupljao kulturno-umjetnička društva, saveze nacionalnih manjina svih gradova i sela te priređivao festivale, smotre i natjecanja poput 1. festivala Saveza kulturno-prosvjetnih društava u Hrvatskoj održanog u rujnu 1949. Zahvaljujući brojnim manifestacijama, broj kulturno-umjetničkih društava (skraćeno *KUD*) povećavao se iz godine u godinu unatoč stalnim materijalnim problemima. Zanimljivo je podatak kako je 1955. godine u Hrvatskoj djelovalo oko

8500 raznovrsnih, stalnih i povremenih KUD-ova i skupina, a uključivali su oko 200000 članova. Te iste godine Savez je preimenovan u Prosvjetni sabor Hrvatske.

Prosvjetni sabor Hrvatske bio je zamišljen kao organizacijski oblik objedinjavanja kulturno-prosvjetnih društava, organizacija i ustanova, mjesto dogovora i usmjeravanja kulturne politike na jedinstvenom kulturnom i obrazovnom programu. Godine 1982. Sabor mijenja naziv u Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, a posljednja izmjena koja se zadržala sve do danas dogodila se u travnju 1991. gdje je promijenjen naziv u Hrvatski sabor kulture (HSK) koji danas djeluje kao matični savez udruga i objedinjuje amaterska društva na području Republike Hrvatske (Jukić 2009).

Hrvatski sabor kulture djeluje neposredno putem svojih stručnih savjeta, saveza amaterskih kulturno-umjetničkih društava (Savez pjevačkih zborova Hrvatske, Savez harmonikaških orkestara Hrvatske, Savez puhačkih orkestara Hrvatske, Savez tamburaških orkestara Hrvatske, Savez folklornih ansambala Hrvatske, Savez kazališnih grupa Hrvatske, Savez plesnih ansambala Hrvatske i Savez likovnih sekcija Hrvatske) i amaterskih kulturnih zajednica u općinama. Sabor djeluje kao javna tribina za raspravljanje o aktualnim pitanjima kulture i pokretač je mnogih kulturnih akcija. Svojim radom pridonosi jačanju i širenju kulturnih vrijednosti među radnim ljudima i građanima, razvija kulturne djelatnosti, organizira kulturne akcije i sudjeluje u rješavanju teoretskih i praktičnih pitanja u oblasti kulture. Prema informacijama sa službenih stranica, Hrvatski sabor kulture okupio je 1026 udruga s 2345 izvođačkih sastava te više od 80000 članova. ¹

Povijesni razvoj puhačkog orkestra

Od samih početaka ljudske povijesti, glazba je igrala značajnu ulogu. Poznati su još najraniji primjerci glazbala iz prapovijesti koji su uključivali i različite oblike puhačkih instrumenata poput zviždaljki, svirala bez rupica i zujalica. Prema Buchner (1995), tijekom razdoblja starog vijeka došlo je do intenzivnijeg razvoja instrumenata koji su se koristili u svrhu vjerskih i magičnih obreda i rituala te onih namijenjenih zabavi i umjetnosti čime je došlo do svojevrsne profesionalizacije glazbenika.

1

<https://www.hrsk.hr/index3.php?plDm1=2&plDm2=33&pToken=1384ece98ad2dc7a61d46640341e378be72fc029>, pristup: 28.1.2021.

Zvukovi različitih svirala poput uzdužne flaute i svirale od trske *sem*, raznih vrsta metalnih truba i životinjskih rogova u staroj Mezopotamiji korišteni su u svrhu vjerskih obreda kojima se odavala počast bogovima. U starom Egiptu korišteni su puhački instrumenti poput vertikalne flaute *seba*, klarineta *'ma*, *met*, oboe i u svečanim prigodama poput pokopa mrtvih ili u pratnji faraona, dok je u Bibliji u Starom zavjetu opisana bitka u kojoj je izraelska vojska uspjela savladati Medijce uz pomoć zvukova trube čime se pokazuje kako su puhački instrumenti korišteni i u vojne svrhe. Također, ovčji rog bez usnika *shofar* i danas zauzima važnu ulogu u židovskim vjerskim obredima. Instrumenti za sviranje ritamskih signala kojima su se prenosile vojne informacije poput tube, roga, trube (fanfare) i *buccine* (starorimski puhački instrument, preteča trube i trombona) koristili su Grci i Rimljani. Nije izostala niti uloga instrumenata u svrhu same umjetnosti, ali i zabave. Sve navedeno samo je mali dio bogate povijesti puhačkih instrumenata starih civilizacija gdje su ujedno prisutni i začeci grupnog muziciranja.

Naime, u Mezopotamiji su u razdoblju oko 3.stoljeća prije Krista postojali veliki orkestri puhača koji su uključivali oko 4000 trubača, dok se u Grčkoj formiraju ansambli glazbenika na *aulosu*, instrumentu tipa oboe. Iako je naziv *orkestar* postojao još u grčkom i rimskom starom vijeku, označavao je prostor gdje je nastupao zbor prilikom predstave, a kao oznaka izvođačkog ansambla primjenjuje se tek od 18.stoljeća. Krajem srednjeg vijeka postojali su vokalni ansambli uz pratnju instrumenata pod nazivom *kapela* (*cappella*), a taj naziv se kasnije primjenjivao i za označavanje instrumentalnog ansambla tijekom 16. i 17.stoljeća te ga tek kasnije zamjenjuje pojam *orkestar*.

Tijekom srednjeg vijeka započeo je intenzivniji razvoj skupnog muziciranja u vidu različitih puhačkih sastava, a jedan takav prvi put je upotrijebljen 1227.godine na krunidbi pape Grgura IX. koji je uključivao instrumente šalmaj, trombon, trubu, rog i različite udaraljke.

U 13.stoljeću započinje okupljanje *Minnesängera* i žonglera u puhačke sastave koji, kao dio gradske službe, prate dnevne gradske festivale, ceremonije, parade, proslave, vjenčanja i slično. Srednjovjekovni puhački sastavi kasnije se dijele u tihi i glasnu skupinu gdje glasni sastavi uključuju puhačke instrumente (trube, tromboni, šalmaji, dude) i različite udaraljke za sviranje na otvorenom ili u velikim dvoranama dok tihi sastavi (blok-flauta, lutnja, klavikord) namijenjeni su sviranju u manjim prostorijama.

Prema Rhodes (2006), temelji suvremenih puhačkih orkestara postavljeni su u 15. stoljeću kad je svaki grad dobio svoj puhački ansambl prepoznatljiv po svojoj odori. Renesansni puhački ansambli uključivali su nešto tamniji i puniji zvuk, no značajne promjene u sastavu i instrumentima nije bilo.

Razdoblje baroka donosi značajne prilagodbe i promjene kod puhačkih instrumenata gdje oboa i fagot potiskuju instrumente poput blok-flaute i šalmaja, trombon se prestaje koristiti sve do 5. *simfonije u c-molu* Ludwiga van Beethovena dok se tehnika sviranja trube usavršava do vrhunca, a vidljive su i prilagodbe u građi roga.

Dolaskom novih instrumentalnih vrsta poput simfonije, suite, partite i koncerta potiče se razvoj simfonijskog orkestra, a pišu se i kompozicije isključivo za puhačke ansamble poput djela *Muzika za vatromet* Georga Friedricha Händela napisanog za puhački orkestar.

Kao što je ranije spomenuto, oznaka *orkestar* kao izvođačkog ansambla primjenjuje se od 18. stoljeća, a u to vrijeme razvijaju se i dva tipa vojnih orkestara. Jedan čini manji ansambl do okteta, a drugi uz osnovni oktet sadrži i udaraljke (timpani, tamburin, bubanj), piccolo trubu, trubu, trombon i tubu. U Rusiji je krajem 18. stoljeća nastao i Ruski carski orkestar rogova. Tijekom 19. stoljeća puhački orkestri i ansambli postaju sve ravnopravniji i konkurentniji simfonijskom orkestru gdje sudjeluju i u različitim civilnim svečanostima. Osim dodatnog usavršavanja instrumenata (upotreba ventila, Böhmov sustav klapni za flaute i klarinete, Wieprechtov dizajn tube i baritona), značajnu ulogu ostavlja i Adolf Sax izumom saksofona 1845. kao i serije limenih puhačkih instrumenata pod nazivom *saxhorns* od kojih su mnogi danas okosnica amaterskih puhačkih orkestara: krilnica (*in B* ili *in C*), altovski rog (*in F* ili *in Es*), tenor (*in C* ili *in B*), bariton i eufonij *in B*, bas-tuba *in F*, kontrabas-tuba (*in C* ili *in B*) te truba s dvostrukim sustavom (*F/C* ili *F/B*).

Ono što je zasigurno jedan od najvažnijih noviteta svakako je i *brass band* nastao u Engleskoj početkom 19. stoljeća koji svoju popularnost stječe u SAD-u tijekom 19. i 20. st. te repertoar najčešće uključuje transkripcije i aranžmane klasične glazbe. Na sličan način koncipirana je i današnja literatura za brojne amaterske puhačke orkestre (Wade-Matthews, M.; Thompson, W. 2002).

Povijesni razvoj puhačkog orkestra u Hrvatskoj

Tijekom 15. stoljeća gotovo svi veliki europski srednjovjekovni gradovi imali su gradski puhački ansambl prepoznatljiv po svojoj odori. U Hrvatskoj je najstarije glazbeno društvo s puhačkim orkestrom osnovano 1807. godine u Samoboru. Osnivanje puhačkih orkestara nastavlja se u gotovo svim dijelovima Hrvatske po uzoru na vojnu glazbu austro-ugarskih i talijanskih jedinica: Ravna Gora (1830.), Dubrovnik (1843.), Zabok (1844.), Drniš (1864.), Virovitica (1883.), Sv. Lovreč u Istri (1884.), Duga Resa (između 1885. i 1893.). Osim što su orkestri sudjelovali u različitim manifestacijama karakterističnim za pojedino mjesto, mnogi od njih ostvarili su i neke zapažene nastupe te bili uključeni u određene svečanosti. Tako je, primjerice, limena glazba dobrovoljnog vatrogasnog društva u Dugoj Resi svirala prigodom dočeka bana Károlyja Khuena-Héderváryja, koji je 1893. posjetio Dugu Resu, a od početka 20. stoljeća priređivali su i samostalne koncerte za mještane i tvorničko vatrogasno društvo (Marošević, 2010). Intenzivan razvoj započinje nakon Prvog svjetskog rata gdje svi takvi orkestri dijele zajedničke karakteristike da su većinom sastavljeni od glazbenika-amatera i izvode glazbu koja je povezana uz ljudsku svakodnevicu i prigode.

Osim samih orkestara razvijali su se i manji sastavi s 4 do 5 svirača poznati pod nazivom *bandisti* (u Međimurju i Podravini) odnosno *plehari* (u Zagorju) koji su putovali po različitim mjestima i svirali na proslavama, zabavama, pogrebima, proštenjima. Prisutni su i danas u brojnim manjim mjestima i često dobivaju profesionalne angažmane. Pored njih, poznato je i kako se u okviru Tvornice pamučne industrije, osnovane 1884. godine u Dugoj Resi, organizirao i *salonski orkestar* – orkestar u sastavu gudača, klavira, harmonija i udaraljki uz nadopunu puhačkih glazbala (flauta, oboa, klarinet, trombon) koji je svake subote svirao na zabavama u prostorijama tvorničkog *kasina* i *kantine*. Uključivanje nekog namjesnika u rad limene glazbe i salonskog orkestra uprava Tvornice nagrađivala je iznosom od 20 dinara mjesečno, a sudjelovanje u limenoj glazbi uključivalo je dodatnih 10 dinara mjesečno (Marošević, 2010). Godine 1968. utemeljen je festival puhačkih orkestara kao dio Susreta „Radničkog kulturnog stvaralaštva“ u organizaciji Prosvjetnog sabora, mijenjajući svoj naziv: do 1979. kao *Festival duhačkih orkestara SR Hrvatske*, potom *Susret duhačkih orkestara SR Hrvatske* koji se do 1989. svake druge godine održavao u raznim hrvatskim gradovima. Od 1994. nastavlja se održavati kao *Susret hrvatskih puhačkih orkestara* pod kojim nazivom djeluje i danas te se od 1996. godine redovito održava svake godine i okuplja amaterske puhačke orkestre iz cijele Hrvatske.

Orkestri se samostalno, ovisno o vlastitoj procjeni kvalitete orkestra kao i odabirom prikladnih kompozicija natječu u različitim kategorijama (od A do D), a repertoar uključuje i skladbu hrvatskog skladatelja te je za najbolju izvedbu takve skladbe predviđena i posebna nagrada. Djelatnost amaterskih puhačkih orkestara s godinama se sve više širila i prepoznat je pozitivan utjecaj na lokalnu zajednicu te su tako sudjelovali u različitim manifestacijama: proslave državnih praznika i mjesnih svečanosti (posebice je za određene gradove karakteristično sviranje „budnice“ u određenim prigodama) kao i tijekom vjerskih blagdana, promenadni koncerti, sviranje na pogrebima i vjenčanjima te gostovanja i sudjelovanja na smotrama i natjecanjima.

Osamostaljenjem Republike Hrvatske nastaju Simfonijski puhački orkestar Hrvatske vojske i Orkestar Hrvatske ratne mornarice Split, jedini profesionalni puhački orkestri u Hrvatskoj. Prethodilo im je ustrojenje Reprezentativnog orkestra Zbora narodne garde pri Glavnom stožeru 1991. godine koji je okupio profesionalne glazbenike, a ujedno i mobilizacijske pričuivnike kako bi doprinijeli stvaranju budućeg orkestra Hrvatske vojske. Pod dirigentskom palicom Josipa Jankovića prvi nastup održan je 28. svibnja 1991. godine na stadionu u Kranjčevićевой ulici u Zagrebu, a krajem godine ustrojen je Vojni orkestar Hrvatske vojske u sklopu Ministarstva obrane. Zahvaljujući brojnim nastupima diljem Hrvatske radi jačanja borbenog morala hrvatskih vojnika početkom prosinca 1992. godine održava se prva javna audicija. Na njoj je u orkestar primljeno petnaestak novih, visokoobrazovanih glazbenika s Muzičke akademije u Zagrebu, a repertoar orkestra postaje zahtjevniji i uključuje brojne obrade djela hrvatskih autora (suits iz opere *Ero s onoga svijeta* Jakova Gotovca, *U boj, u boj!* Ivana pl. Zajca kao i doprinosi skladatelja poput Nikice Kalogjere, Marka Poklepovića i Vlade Vuzema).

U svibnju 1995. godine ustrojen je Simfonijski puhački orkestar Hrvatske vojske (današnjeg naziva Simfonijski puhački orkestar Oružanih snaga Republike Hrvatske) koji razvija opsežnu koncertnu djelatnost, uključen je u praiizvedbe djela hrvatskih skladatelja, a unutar orkestra djeluje i nekoliko komornih sastava poput sastava limenih puhača, big band orkestra te hodnog sastava. Ostvaruje suradnje s mnogim uglednim solistima, hrvatskim skladateljima, nastupa na raznim ljetnim festivalima diljem Hrvatske kao i na brojnim međunarodnim festivalima vojnih orkestara.²

² www.morh.hr/hr/morh-u-zajednici/kultura/757-proba.html, pristup 1.2.2021

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA PROVEDENOG MEĐU AMATERSKIM PUHAČKIM ORKESTRIMA U HRVATSKOJ

Uzorak ispitanika

Za potrebe istraživanja konstruiran je elektronički upitnik i poslan na službene e-mail adrese amaterskih puhačkih orkestara iz različitih dijelova Republike Hrvatske. Uzorak ispitanika koji su ispunjavali upitnik čini 118 članova amaterskih puhačkih orkestara u dobi od 12 do 59 godina, od čega je 68 muškaraca i 50 žena.

Ispitanici su članovi amaterskih puhačkih orkestara iz različitih dijelova Hrvatske, većinom iz kontinentalnih mjesta: Gradska glazba Virovitica, Gradski puhački orkestar Hrvatskih željeznica, Gradski puhački orkestar Krapina, Kulturno umjetničko društvo Lovro Ježek Marija Bistrica, Limena glazba Prosenik - Zabok, Limena glazba Vrbovec, Puhački orkestar Gornja Stubica, Puhački orkestar Ivo Tijardović Ciglenica Zagorska, Puhački orkestar grada Karlovca, Puhački orkestar Kašina, Puhački orkestar Lijepa naša Kumrovec, Puhački orkestar Lipa Tuhelj, Puhački orkestar Lira Kraljevec na Sutli, Puhački orkestar Mrzlo Polje, Puhački orkestar općine Domašinec, Puhački orkestar Petrovsko Špoljari, Puhački orkestar Rozga, Puhački orkestar Špičkovina, Puhački orkestar Zabok i Puhački orkestar Zaprešić; te iz gradova južne Hrvatske: Gradska Glazba Skradin, Puhački orkestar Primošten i Šibenska narodna glazba.

Najveći postotak ispitanika (32,2%) čine amaterski glazbenici, potom slijede ispitanici koji trenutno pohađaju ili su završili osnovnu glazbenu školu (31,4%), zatim oni koji trenutno pohađaju ili su završili srednju glazbenu školu (22,9%). Muzičku akademiju završilo je ili trenutno pohađa 11% ispitanika, a ostalih 2,5% glazbeno obrazovanje steklo je putem određenih tečajeva nekog instrumenta.

Najzastupljenija dob ispitanika je 22 godine, koju prati dob od 17 i 21 godinu. Dobni raspon ispitanika proteže se od 11 do 59 godina. Također, šarolik je dobni raspon u kojemu su ispitanici postali članovima orkestra te se kreće od 7. pa sve do 51.godine gdje je uglavnom najveći postotak onih koji su postali članovima orkestra s 12, 13 ili 14 godina, a detaljniji rezultati prikazani su u tablici 1: Dob ispitanika u kojoj su postali članovima orkestra. Godine iskustva u orkestru uglavnom se kreću između 5 i 35 godina.

Dob ispitanika u kojoj su postali članovima amaterskog puhačkog orkestra	Postotak
7 godina	0,8%
8 godina	3,4%
9 godina	7,6%
10 godina	10,1%
11 godina	7,6%
12 godina	16,8%
13 godina	14,3%
14 godina	10,2%
15 godina	7,5%
16 godina	5,9%
17 godina	1,7%
18 godina	2,5%
19 godina	1,7%
20 godina	4,2%
21 godina	0,8%
27 godina	0,8%
28 godina	0,8%
38 godina	1,7%
48 godina	0,8%
51 godina	0,8%

Tablica 1: Dob ispitanika u kojoj su postali članovima orkestra

Zastupljenost instrumenata koji ispitanici sviraju u orkestru izrazito je raznolika i pokriva čitav raspon instrumenata koji čine jedan puhački orkestar te je prisutan i manji postotak dirigenata čime je omogućeno istraživanje različitih glazbeničkih perspektiva. Njihov postotak detaljnije je naveden u tablici 2: Zastupljenost instrumenata koji ispitanici sviraju.

Zastupljenost instrumenata koji ispitanici sviraju (uključuje i dirigente)	Postotak
Dirigent	1,7%
Flauta/ Piccolo	13,1%
Oboa	2,4%
Klarinet	18,4%
Bas klarinet	2,4%
Alt saksofon	4,8%
Tenor saksofon	9,3%
Bariton saksofon	1,7%
Euphonium – tenor	3,3%
Euphonium – bariton	2,5%
Horna	1,7%
Truba	19,4%
Trombon	7,5%
Tuba	9,3%
Udaraljke	2,5%

Tablica 2: Zastupljenost instrumenata koji ispitanici sviraju

Mjerni instrument

Elektronički upitnik poslužio je za procjenu utjecaja amaterskog puhačkog orkestra na glazbeno obrazovanje i bavljenje glazbom općenito. Sadrži 7 općih pitanja o ispitanicima, 9 tvrdnji o općem utjecaju amaterskog puhačkog orkestra na njihovo glazbeno obrazovanje gdje su stupanj slaganja s iznesenim tvrdnjama mogli izraziti na petero-stupanjskoj skali te 3 opisna pitanja gdje se od ispitanika tražilo da ukratko opišu iskustva stečena u amaterskom puhačkom orkestru. Cijeli obrazac upitnika nalazi se u rubrici Prilozi na samome kraju ovog rada. Upitnikom se nastojalo utvrditi u kojoj mjeri amaterski puhački orkestri u Hrvatskoj pridonose glazbenom obrazovanju svojih članova i bavljenju glazbom općenito, odabiru instrumenta koji sviraju, savladavanju i učenju nota i glazbenih materijala i na koji način,

kolika je financijska potpora, kakva je atmosfera i stupanj kolegijalnosti među članovima te iskustva stečena u orkestru.

Način prikupljanja i obrade podataka

Nakon izrade elektronički upitnik podijeljen je putem službenih e-mail adresa amaterskih puhačkih orkestara iz područja cijele Republike Hrvatske uz zamolbu da upitnik proslijede svojim članovima u svrhu istraživanja za diplomski rad.

Zadatak ispitanika sastojao u odgovaranju na tri različite vrste pitanja. Opisnim pitanjima ispitivali su se sljedeće karakteristike: dob, spol, amaterski puhački orkestar čiji su član, instrument koji sviraju u orkestru, koliko dugo su član orkestra, s koliko godina su postali članom orkestra te stupanj glazbenog obrazovanja (glazbenik amater, osnovna glazbena škola, srednja glazbena škola, muzička akademija ili nešto drugo).

Potom su na petero-stupanjskoj skali procjenjivali stupanj slaganja s određenim tvrdnjama o utjecaju puhačkog orkestra na njihovo glazbeno obrazovanje gdje je broj 1 označavao *uopće se ne slažem*, a broj 5 *u potpunosti se slažem*. Primjerice, za tvrdnju *Amaterski puhački orkestar potaknuo me da upišem glazbenu školu* morali su izraziti stupanj slaganja sa sadržajem tvrdnje.

Također, ponuđeno im je da proizvoljno ukratko navedu način na koji im je orkestar pomogao u savladavanju nota i materijala za izvođenje, na koji je način financijski potpomogao te da podijele iskustva koja su stekli u orkestru.

Rezultati istraživanja i rasprava

Dobiveni rezultati upitnika statistički su obrađeni i navedeni u tablici 3: Postotak ispitanika ovisno o stupnju slaganja s navedenim tvrdnjama izražen u postocima na petero-stupanjskoj skali gdje se uz svaku tvrdnju navodi stupanj slaganja o utjecaju amaterskog puhačkog orkestra na glazbeno obrazovanje ispitanika.

Ponajprije, vidljivo je kako se gotovo polovica ispitanika izjasnila da ih je amaterski puhački orkestar potaknuo da upišu glazbenu školu kao i na daljnje bavljenje glazbom, primjerice u vidu osnivanja vlastitog glazbenog sastava. Mnogi ispitanici su, zahvaljujući orkestru, nastavili svoje glazbeno obrazovanje što je vidljivo iz velikog postotka ispitanika koji su završili ili trenutačno pohađaju srednju glazbenu školu ili muzičku akademiju.

Na odabir instrumenta koji mnogi ispitanici sviraju u amaterskom puhačkom orkestru, u manjoj ili većoj mjeri, utjecaj je ostavio sam orkestar, ovisno o potražnji za pojedinim instrumentom ili mogućnostima pojedinog člana. Unatoč tome, prisutno je i nešto manje od trećine ispitanika koji se nisu složili s tvrdnjom ukazujući time kako im nije bila potrebna pomoć prilikom odabira instrumenta koji će svirati u orkestru. S obzirom na to da su mnogi ispitanici započeli svoj rad u orkestru s određenim glazbenim znanjem kao i znanjem sviranja nekog instrumenta, teško je odrediti u kojoj je mjeri orkestar doista utjecao na odabir instrumenta stoga je uz rezultate ove tvrdnje potrebno ubrojiti i druge čimbenike kao što su glazbeno i sviračko znanje.

Velik postotak ispitanika složio se kako im je amaterski puhački orkestar uvelike pomogao pri savladavanju nota i notnih materijala koji su se izvodili s orkestrom. Opisnim pitanjem *Ukratko navedite način na koji Vam je orkestar pomogao pri savladavanju nota i materijala za izvođenje* nastojalo se prikupiti što više informacija o načinu na koji amaterski puhački orkestri članovima omogućavaju savladavanje notnog materijala te pokazuju li time svjesnost i razumijevanje za članove koji nemaju glazbenu naobrazbu. Pokazalo se kako velik broj orkestara itekako pomaže svojim članovima na način da ostali članovi orkestra ili dirigent koji imaju glazbeno znanje ponude svoju pomoć te dodatno rade s članovima kako bi savladali notni materijal, a po potrebi zatraži se i pomoć nastavnika koji je zaposlen u glazbenoj školi.

Najveći broj ispitanika složio se s tvrdnjama koje su istraživale atmosferu rada u amaterskom puhačkom orkestru gdje se pokazalo kako su ispitanici stekli mnoge prijatelje i kolege koji su im pomogli prilikom poteškoća pri sviranju, a atmosferu u orkestru ocijenili su kao izrazito poticajnu i kolegijalnu uz osjećaj kako mogu napredovati. Zanimljivo je istaknuti kako se kod tvrdnji koje ispituju atmosferu i odnose među članovima u orkestru nije pronašao niti jedan ispitanik koji je označio stupanj slaganja s tvrdnjom na petero-stupanjskoj skali kao *1-uopće se ne slažem*.

Financijska potpora orkestra u više od polovice ispitanika nije izostala što se potvrdilo i dodatnim opisnim pitanjem *Ukratko navedite na koji način Vam je orkestar financijski*

pomogao (kupnja instrumenta, plaćanje poduke, stipendiranje...) gdje su ispitanici naveli brojne načine na koje im je orkestar financijski pomogao.

Mnogi od njih uključivali su kupnju ili popravak instrumenta, financiranje glazbene poduke, pokriveni troškovi putovanja i smještaja za određena gostovanja.

Pitanje	1(%)	2(%)	3(%)	4(%)	5(%)
Amaterski puhački orkestar potaknuo me da upišem glazbenu školu.	25,6	10,3	11,5	10,3	42,3
Amaterski puhački orkestar potaknuo me na bavljenje glazbom općenito.	5,1	4,2	11,9	22,9	55,9
Amaterski puhački orkestar pomogao mi je pri odabiru instrumenta koji sviram.	24,6	5,1	16,9	13,6	39,8
Amaterski puhački orkestar pomogao mi je u savladavanju nota i notnih materijala koji su se izvodili s orkestrom.	10,2	1,7	9,3	14,4	64,4
Amaterski puhački orkestar mi je financijski pomogao (kupnja instrumenta, plaćanje instrukcija i poduke, kupnja uniforme i slično)	16,1	5,9	13,6	13,6	50,8
Atmosfera u orkestru je izrazito poticajna i kolegijalna, osjećam da mogu mnogo napredovati.	0	1,7	8,5	16,9	72,9
Kolege iz orkestra pomogli su mi prilikom bilo kakvih poteškoća u pogledu sviranja.	0	0,8	10,2	18,6	70,3
U orkestru sam stekao/stekla mnoge prijatelje.	0	0	2,5	3,4	94,1
Orkestar me potaknuo na daljnje bavljenje glazbom (upis u glazbenu školu, osnivanje vlastitog glazbenog sastava i sl.)	5,1	7,6	16,9	24,6	45,8

Tablica 3: Postotak ispitanika ovisno o stupnju slaganja s navedenim tvrdnjama izražen u postocima na petero-stupanjskoj skali

Na samome kraju upitnika ispitanici su mogli dodatno podijeliti određena iskustva tijekom sviranja u amaterskom puhačkom orkestru što je više od polovice njih i učinilo čime su mnogi potvrdili snažan utjecaj koji je orkestar ostavio na njih i njihovo bavljenje glazbom (primjerice: *Amaterski puhački orkestri su predivno iskustvo za mlade glazbenike da steknu iskustvo sviranja svojeg instrumenta, neovisno o tome hoće li se kasnije profesionalno baviti glazbom ili ne.*

Iz komunikacije s mlađim članovima i učenicima glazbene škole dobila sam dojam da je mnogima orkestar bio poticaj da se dalje nastave baviti glazbom). Ponajprije, zanimljivo je istaknuti kako se u odgovorima nije pronašlo niti jedno negativno iskustvo ili kritika upućena općenitoj atmosferi ili radu orkestra. Mnogi od njih osvrnuli su se na to kako im orkestar nije pomogao samo u stjecanju glazbene naobrazbe već je utjecao i na mnoge druge aspekte života vezanih uz bolju organizaciju vremena i poslova. Samim time što članovi zbog proba izdvajaju određeno vrijeme za orkestar potrebno se organizirati kako i time prilagoditi raspored ostalih obaveza (primjer odgovora: *U orkestru sam stekla ne samo glazbenu naobrazbu, već i puno drugih životnih stvari, poput dobre organizacije vremena i poslova).* Neki su se osvrnuli i na općeniti utjecaj orkestra na životni razvoj: *Jako pomaže kognitivnom razvoju (osobito kod manje djece), pomaže u socijalnom razvoju i mladim ljudima pozitivno zaokupljuje slobodno vrijeme.* Velikom broju ispitanika koji su se na petero-stupanjskoj skali izjasnili o izrazito pozitivnoj atmosferi u orkestru te stjecanju brojnih poznanstava u prilog idu i mnoga pozitivna iskustva iznesena u ovom pitanju gdje se ističu odgovori poput: *Kroz orkestar sam rasla i razvijala se, bio je to moja druga obitelj, u najtežim i najljepšim trenucima, bilo je tu simpatija, ljubavi, stekla sam prave dugogodišnje prijatelje. I dan danas, subota predvečer je rezervirana za orkestar.* Mnogi od njih upravo su u orkestru pronašli i životnog partnera. Neki su se ispitanici osvrnuli i na brojna putovanja i gostovanja zahvaljujući kojima im je orkestar omogućio *spoznavanje mnogo novih mjesta, na kojima da nije orkestra, možda nikada ne bih ni doživio.* Zahvaljujući brojnim aktivnostima koje orkestar nudi, mnogi su pronašli s kolegama zajedničke interese i međusobno se povezali: *Upoznali smo puno ljudi iz različitih limenih/gradskih glazba i kao orkestar smo se prijateljili s drugim orkestarima kod kojih često gostujemo i oni gostuju kod nas te međusobno posuđujemo članove za nastupe kada je to potrebno. Jedna od dražih stvari mi je što se svi uzrasti družu (od tipa 9/10 godina do 65) i nema neugodnosti.* Mnogi ispitanici istaknuli su kako su im *Više od svih postignuća koje smo postigli kao orkestar draža prijateljstva koja sam stekla i sva naša druženja. U orkestru sam stekla prijatelje, moju drugu obitelj!* čime su doista pokazali koliko je snažan utjecaj iskustvo u orkestru ostavilo na njih.

4. ZAKLJUČAK

Glazbeni amaterizam oduvijek je bio važan dio kulture te je omogućio većem krugu ljudi upoznavanje s glazbom i njezino širenje i razvoj. Jedan od takvih oblika muziciranja su i amaterski puhački orkestri koji su veliku popularnost stekli i u Hrvatskoj gdje je takav oblik muziciranja prisutan u mnogim krajevima te je neizostavan dio kulturnog identiteta i očuvanja tradicije. Osim što je rad nastojao pružiti kratak uvid u povijesni razvoj puhačkog orkestra kao i glazbenog amaterizma općenito, popraćen je istraživanjem kroz koje se ispitaio utjecaj amaterskih puhačkih orkestara u Hrvatskoj te njihov poticaj glazbenom obrazovanju mladih.

Istraživanje je pokazalo kako doista velik broj amaterskih puhačkih orkestara ulaže mnoga sredstva i napore u obrazovanje novih članova te im, sukladno svojim mogućnostima, pokušava na različite načine pružiti podršku u glazbenom obrazovanju: kupnjom instrumenta, odore, pružanjem glazbene poduke, financiranjem različitih seminara i slično. Kao rezultat toga, velik je postotak mladih koji su upravo zahvaljujući djelovanju amaterskog puhačkog orkestra nastavili svoje glazbeno obrazovanje. Osim toga, pokazalo se kako su amaterski puhački orkestri mjesto sklapanja novih poznanstava od kojih su mnogi ispitanici prikazali kako doista orkestar odličnom atmosferom, prijateljskim odnosima kao i mnogim gostovanjima i smotrama igra snažnu ulogu i u njihovom socijalno-emocionalnom razvoju.

Vjerujem kako je ovaj rad na sažet način uspio prikazati iznimno pozitivan utjecaj amaterskih puhačkih orkestara koji su iznjedrili mnogo naraštaja mladih glazbenika te su mjesto okupljanja i sklapanja novih prijateljstava kojima se stvara povezanost u društvenoj zajednici. Osobno sam također dugogodišnji član Puhačkog orkestra Mrzlo Polje zahvaljujući kojemu sam nastavio daljnje glazbeno obrazovanje i bio mi je važan poticaj u životu. Glazbeni amaterizam doista je kulturno blago koje je potrebno njegovati i pridonositi njegovu razvoju kako bi i u budućnosti što više mladih dobilo priliku otkriti svijet glazbe i možda ga jednog dana prepoznati i kao buduću profesiju.

5. LITERATURA

1. „Amaterizam“. U: Brozović, D., Kovačec, A., Ravlić, S. (1999). *Hrvatska enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*
2. „Brass Bands“. U: Wade-Matthews, M.; Thompson, W. (2002). *The Encyclopedia of Music*.
3. Buchner, A. (1995). *Handbuch der Musikinstrumente*. Hanau: Verlag Werner Dausien.
4. Hrvatski sabor kulture. URL:
<https://www.hrsk.hr/index3.php?pIDm1=2&pIDm2=33&pToken=1384ece98ad2dc7a61d46640341e378be72fc029>, pristup: 28.1.2021.
5. Jukić, M. (2009). „Od saveza kulturno-prosvjetnih društava Hrvatske do Hrvatskog sabora kulture (1948-1991):Prilog poznavanju povijesti kulturno-umjetničkih društava Hrvatske“. *Arhivski vjesnik* 5271: 183-196.
6. Lipscomb University, URL: www2.lipscomb.edu/windbandhistory/, pristup: 27.1.2021.
7. Marošević, Grozdana. 2010. *Glazba četiriju rijeka: Povijest glazbe Karlovačkog Pokuplja*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku – Hrvatsko muzikološko društvo.
8. „Military Bands“. U: Wade-Matthews, M.; Thompson, W. (2002). *The Encyclopedia of Music*.
9. Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, URL: www.morh.hr/hr/morh-u-zajednici/kultura/757-proba.html, pristup 1.2.2021.
10. Rhodes, S. L. (2006). *A history of the wind band*. Nashville: Lipscomb University.

6. PRILOZI

Prilog 1: Upitnik namijenjen članovima amaterskih puhačkih orkestara u Hrvatskoj.

Amaterski orkestri u Hrvatskoj kao poticaj glazbenom obrazovanju mladih

Poštovani,

Pred Vama se nalazi kratka anketa u svrhu izrade diplomskog rada kojom se želi prikupiti što više podataka o utjecaju amaterskih orkestara kao poticaj glazbenom obrazovanju mladih.

Anketa je anonimna i svi podaci koristit će se isključivo u svrhu izrade diplomskog rada.

Hvala Vam što ste izdvojili vrijeme za njezino rješavanje!

Ukoliko ste voljni, prosljedite i ostalim glazbenicima koji su bili ili još jesu članovi amaterskih puhačkih orkestara u Hrvatskoj.

Dob?

Spol?

muško

žensko

Amaterski puhački orkestar čiji sam član:

Instrument/Instrumenti koje sviram u orkestru:

Koliko dugo ste član orkestra?

S koliko ste godina postali članom orkestra?

Stupanj glazbenog obrazovanja:

- glazbenik amater
- pohađam ili sam završio/la osnovnu glazbenu školu
- pohađam ili sam završio/la srednju glazbenu školu
- pohađam ili sam završio/la muzičku akademiju
- ostalo: _____

Utjecaj amaterskog puhačkog orkestra na glazbeno obrazovanje i bavljenje glazbom općenito

Na skali od 1 do 5 označite u kojoj je mjeri amaterski puhački orkestar potaknuo Vaše bavljenje glazbom i utjecaj na obrazovanje (1 - uopće se ne slažem, 5 - u potpunosti se slažem)

Amaterski puhački orkestar potaknuo me da upišem glazbenu školu (1 - uopće se ne slažem, 5 - u potpunosti se slažem) - ukoliko niste išli u glazbenu školu, preskočite pitanje.

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Amaterski puhački orkestar potaknuo me na bavljenje glazbom općenito (1 - uopće se ne slažem, 5 - u potpunosti se slažem)

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Amaterski puhački orkestar pomogao mi je pri odabiru instrumenta koji sviram (1 - uopće se ne slažem, 5 - u potpunosti se slažem)

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Amaterski puhački orkestar pomogao mi je u savladavanju nota i notnih materijala koji su se izvodili s orkestrom (1 - uopće se ne slažem, 5 - u potpunosti se slažem)

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Ukratko navedite na koji način Vam je orkestar pomogao u savladavanju nota i materijala za izvođenje (unajmio profesora, pomogli su drugi kolege iz orkestra, bio/bila sam prepušten/a sam/a sebi ili nešto drugo)

Amaterski puhački orkestar mi je financijski pomogao (kupnja instrumenta, plaćanje instrukcija i poduke, kupnja uniforme i slično) - (1 - uopće se ne slažem, 5 - u potpunosti se slažem)

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Ukratko navedite na koji način Vam je orkestar financijski pomogao (kupnja instrumenta, plaćanje poduke, stipendiranje...)

Atmosfera u orkestru je izrazito poticajna i kolegijalna, osjećam da mogu mnogo napredovati. (1 - uopće se ne slažem, 5 - u potpunosti se slažem)

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Kolege iz orkestra pomogli su mi u savladavanju bilo kakvih poteškoća prilikom sviranja. (1 - uopće se ne slažem, 5 - u potpunosti se slažem)

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

U orkestru sam stekao/stekla mnoge prijatelje (1 - uopće se ne slažem, 5 - u potpunosti se slažem)

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Orkestar me potaknuo na daljnje bavljenje glazbom (upis u glazbenu školu, osnivanje vlastitog glazbenog sastava i sl.) (1 - uopće se ne slažem, 5 - u potpunosti se slažem)

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

Ukoliko imate vremena, slobodno podijelite još neke komentare i iskustva koja ste stekli u amaterskom puhačkom orkestru.
